

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

PRACTSEOLOGICAL MEASUREMENT OF ACTIVITY OF PATROL POLICE IN UKRAINE

Пилипів Р.М., к.ю.н., доцент кафедри правознавства

Івано-Франківська філія Вищого навчального закладу

«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»»

У статті досліджуються аспекти діяльності поліції. З огляду на те, що сьогодні підрозділи патрульної поліції є основними реалізаторами нового підходу «взаємодія поліції та громади», важливим елементом в оцінюванні дієвості таких заходів мають бути відповідні критерії. У зв'язку з новим форматом і пріоритетами функціонування створених підрозділів патрульної поліції постає питання про ефективність їхньої діяльності у праксеологічному вимірі. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», рівень довіри громадян є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції незалежно від сфери правоохоронної діяльності. Водночас громадська думка є важливим, проте не абсолютно точним індикатором діяльності поліції. Адже цей показник залежить від великої кількості суб'єктивних чинників. Критерії оцінки ефективності діяльності мають корелюватися із завданнями саме патрульної поліції та надавати конкретну відповідь про належне чи неналежне їх виконання.

Основними завданнями проведення оцінки діяльності патрульної поліції є отримання інформації про оцінку населенням якості виконання органами і підрозділами Національної поліції покладених на них завдань і функцій, про відповідність роботи цих підрозділів очікуванням населення. Неправильна оцінка ефективності діяльності патрульної поліції може деформувати її мету і завдання, як це сталося з попередньою системою органів міліції, коли досягнення планованих результатів породжувало як службові зловживання, так і пряме порушення прав людини.

У статті констатується, що поруч із позитивними змінами, які відбулися під час реформування правоохоронної системи, подекуди спостерігаються деякі негативні тенденції, зокрема недостатня професійна підготовленість персоналу патрульної поліції тощо. Наголошено на відсутності конкретних методик і критеріїв оцінки ефективності кінцевого результату діяльності окремого працівника, підрозділу загалом. Завдяки праксеологічному підходу встановлено, що критерії оцінювання діяльності патрульної поліції повинні відповідати таким вимогам, як: пристосованість до особливостей і завдань саме цієї служби; об'єктивність і політична незаангажованість; конкретність та раціональність.

Ключові слова: патрульна поліція, оцінювання, ефективність, діяльність, критерії.

The article examines aspects of police activity. Given that today police patrol units are the main implementers of the new “police and community interaction” approach, an appropriate element in assessing the effectiveness of such measures should be the relevant criteria. In connection with the new format and priorities of functioning of the created units of the patrol police, the question arises of the effectiveness of their activities in the praxeological dimension. According to the Law of Ukraine “On National Police”, the level of citizens’ trust is a key criterion for assessing the effectiveness of police and police departments, regardless of the scope of law enforcement. At the same time, public opinion is an important, but not absolutely accurate, indicator of police activity. After all, this indicator depends on a large number of subjective factors. Criteria for assessing the effectiveness of the activities should be correlated with the tasks of the patrol police and give a concrete answer to their proper or inadequate implementation.

The main tasks of conducting an assessment of the activities of the patrol police are to obtain information on the assessment of the quality of the implementation by the bodies and units of the National Police of their tasks and functions, and on the compliance of these units with the expectations of the population. An incorrect assessment of the effectiveness of patrol police activity may distort its purpose and objectives, as happened with the previous system of police agencies, when the achievement of the intended results gave rise to both official abuse and direct violation of human rights.

The article states that along with the positive changes that took place during the reform of the law-enforcement system, there are some negative trends, in particular insufficient professional preparedness of patrol police personnel, and others like that. It is emphasized that there are no specific methods and criteria for assessing the effectiveness of the final result of an individual employee, unit as a whole. Due to the praxis approach it has been established that the criteria for assessing the activity of the patrol police must meet such requirements as: adaptability to the particulars and tasks of this service; objectivity and political impartiality; concreteness and rationality.

Key words: patrol police, evaluation, efficiency, activity, criteria.

Проблема ефективності діяльності правоохоронців завжди була і залишається актуальною, особливо в умовах сьогодення. Це насамперед зумовлено тим, що в Україні нині існує тенденція до реформування служб і підрозділів правоохоронних органів. З вуст політиків, громадських діячів, представників засобів масової інформації, на сайтах і вебсторінках Інтернету все частіше лунають критичні зауваження щодо діяльності створених у 2015 р. підрозділів патрульної поліції. Багато організаційних, матеріально-фінансових і людських ресурсів вкладено в реформу Національної поліції. Значні очікування та кредит довіри з боку громадськості – чи виявилися вони виправданими по закінченню чотирьох років її діяльності? Відповідь на це запитання має чимало контекстів, зокрема політичний, економічний, правовий, соціальний, історичний і, нарешті, філософський.

У філософії систему знань про умови, засоби принципи ефективної та якісної людської діяльності охоплює така галузь досліджень, як праксеологія (від грец. “πράξις” – «дія» та грец. “λογία” – «мова, вчення»). До сучасних напрямів праксеологічних досліджень належать: загальна теорія раціональної діяльності, структура орга-

нізації трудових колективів, принципи функціонування і правила управління трудовими колективами, продуктивність праці, критерії оцінки результатів діяльності, способи раціонального використання ресурсів і, зрештою, розроблення практичних рекомендацій щодо організації ефективної праці та створення оптимальних моделей окремих галузей розумової і фізичної праці [1, с. 512].

Отже, однією із ключових категорій праксеологічного виміру будь-якої діяльності є визначення її ефективності, а відповідно – з'ясування науково обґрунтованих критеріїв ефективності. І. Охрименко слушно наголошує на тому, що діяльність працівника підрозділу патрульної поліції завжди перебуває під впливом різних чинників, не лише правових, але й соціальних та економічних [2, с. 139]. Показники оцінки ефективності роботи патрульної поліції не можуть бути надуманими. Вони повинні об'єктивно відображати стан роботи і давати можливість швидко реагувати на зміни цих показників для вжиття дієвих заходів щодо покращення діяльності правоохоронних органів.

Будь-яка діяльність потребує оцінки. Діяльність підрозділу патрульної поліції не стала винятком. Учені по-різному

тракують поняття «оцінка» й «ефективність», зазвичай вони також уживають термін «моніторинг». Але більшість науковців (М. Крицька [3, с. 66–67], В. Майоров [4, с. 79], Н. Куба та Р. Тополевський [5], І. Охрименко [2, с. 139–144] та ін.) усе ж таки роблять наголос на оцінці критеріїв ефективності діяльності Національної поліції України взагалі, тоді як патрульна поліція є лише частиною цієї структури, зі своїми специфічними функціями, і саме ця новостворена служба зазнала найбільших перетворень – була заснована на організаційних засадах аналогічних підрозділів Сполучених Штатів Америки (далі – США).

Раніше, у наших попередніх дослідженнях як особисто, так і у співтворстві із Х. Ярмачі, М. Веселовими поглиблено розглядали критерії ефективності діяльності патрульної поліції у сфері гарантування безпеки дорожнього руху [6, с. 202–212; 7, с. 128–145], але це лише один із напрямів діяльності цієї служби.

Метою статті є визначення вимог до критеріїв оцінювання діяльності патрульної поліції.

Реформу правоохоронної системи України розпочато зі створення нової патрульної поліції, що передбачало докорінну зміну сформованих уявлень стосовно працівників Національної поліції. За основу діяльності працівників патрульної служби прийнято концепцію «поліція та громада», що полягає у співпраці та взаємодії з населенням, громадськими організаціями, іншими підрозділами органів внутрішніх справ, органами публічної влади з метою запобігання правопорушенням, гарантування безпеки, зниження рівня злочинності [8].

Варто констатувати, що до сьогодні патрульна поліція у своїй діяльності керується перехідним Положенням про патрульну службу Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) 2015 р., яке є недосконалим за багатьма критеріями. До основних завдань саме патрульної поліції на сьогодні керівництво МВС України відносить:

1) забезпечення публічного порядку і громадської безпеки; гарантування безпеки осіб, захисту їхніх прав, свобод і законних інтересів; створення стану захищеності життєво важливих інтересів суспільства, сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, нормальних умов життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ, організацій;

2) запобігання кримінальним, адміністративним правопорушенням; попередження, виявлення та припинення кримінальних і адміністративних правопорушень, випадків насильства в сім'ї, а також виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню;

3) взаємодію із суспільством із метою запобігання правопорушенням, гарантування безпеки, зниження рівня злочинності, а також установлення довірливих відносин між поліцією та населенням;

4) забезпечення дорожнього руху; організацію контролю за додержанням законів, інших нормативно-правових актів із питань безпеки дорожнього руху [9].

Логічним було б припустити, що критерії оцінки ефективності діяльності мають корелюватися із цими завданнями та визначати належне чи неналежне їх виконання патрульною поліцією.

Одним з основних компонентів визначення ефективності будь-якої діяльності є критерії, за якими оцінюється бажаний результат цієї діяльності. Ефективність діяльності патрульної поліції залежить не тільки від мети та завдань, які ставляться перед цим підрозділом Національної поліції, але і від того, за допомогою яких критеріїв буде досягнуто ефективність роботи цього органу. Ефективність узагалі означає рівень продуктивності використання певних ресурсів для досягнення тієї чи іншої мети. Наприклад, добре відомо, що найбільш очікуваним результатом діяльності патрульної поліції у сфері безпеки дорожнього руху є зменшення кількості загиблих у дорожньо-транспортних пригодах, а також суттєве зменшення витрат, пов'язаних із

цими подіями, покращення дорожньо-транспортної культури та дисципліни, а також багато іншого.

Якщо поглянути на досвід закордонних країн у цьому питанні, то, наприклад, найбільш часто використовуваними у США критеріям для оцінки загальної ефективності діяльності поліції є: кількість арештів за кожною категорією злочинів; процентний показник справ, слідство за якими завершено; кількість скарг на поліцію; службове навантаження на поліцейського, з яким він справляється; імідж поліції в очах громадськості.

У Великій Британії, урахувавши децентралізований характер поліції, існують різні набори критеріїв оцінки поліцейської діяльності. Одні з них включають такі показники, як плінність кадрів; кількість скарг на поліцію; зростання або зниження кількості злочинів; здатність усувати недоліки в роботі. Іншими показниками є: зменшення й утримання на прийнятному рівні внутрішньосуспільних непорозумінь, конфліктів і зіткнень; взаємини з населенням, особливо з деякими соціальними групами і національними меншинами [10, с. 127].

Відповідно до ч. 3 ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію», основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції є рівень довіри громадян. Це перший і основний критерій оцінки ефективності патрульної поліції. Рівень довіри має визначатися шляхом проведення національних і регіональних опитувань незалежними від МВС і Національної поліції України соціологічними службами за показниками, визначеними в постанові Кабінету Міністрів [8]. Основними завданнями проведення оцінювання є отримання інформації про оцінку населенням якості виконання органами і підрозділами Національної поліції покладених на них завдань і функцій, про відповідність роботи органів і підрозділів Національної поліції очікуванням населення.

Основними принципами проведення оцінювання є об'єктивність опрацювання інформації про роботу органів і підрозділів Національної поліції, системність оцінювання якості їхньої роботи [11]. Індикатори, за якими здійснюється проведення оцінки, визначаються МВС України, згідно з наказом від 9 листопада 2018 р. № 900. Тож ними є: стан злочинності; результативність діяльності органів і недовірки поліцейської діяльності; довіра до поліції та стосунки з населенням [12]. Відповідну оцінку має проводити незалежна соціологічна служба, яка готує: програму проведення дослідження; проводить дослідження рівня довіри населення до поліції; узагальнює й аналізує результати дослідження, оцінює рівень довіри населення до Національної поліції; готує підсумкову аналітичну інформацію про результати проведення оцінювання; надає Національній поліції підсумкову аналітичну інформацію про результати проведення оцінювання [11].

Отже, формування довіри є комунікаційним процесом, у кожного окремого реципієнта (людини) такий процес відбувається суб'єктивно. Уявлення громадян про діяльність патрульної поліції розвивається поступово з особистого досвіду безпосереднього чи опосередкованого контакту із проблемою в різних сферах діяльності цієї служби (наприклад, під час реагування на повідомлення про правопорушення, надання невідкладної допомоги) та способу її вирішення (чи невирішення) поліцейськими. Це, так би мовити, шлях формування уявлення про діяльність поліції зі середини соціуму.

Шанс побачити роботу патрульного – набагато вищий. З патрульними поліцейськими люди частіше контактують, тому вони можуть на власному досвіді оцінити ефективність роботи цього підрозділу. Але варто наголосити на тому, що довіра формується не тільки з ефективності. Можливо, патрульна поліція не завжди може вирішити кожну проблему, з якою стикаються члени нашого суспільства, але принаймні ввічливе ставлення має велике значення для формування довіри.

На практиці досить чітко можна зрозуміти, що неpravильна оцінка ефективності діяльності патрульної поліції може деформувати її мету і завдання, як це сталося з попередньою системою показників в українській міліції («палочна система»), коли досягнення планованих результатів останньої породжувало як службові зловживання, так і пряме порушення прав людини, насамперед катування та жорстоке поводження [5].

Крім того, є й зовнішній вплив на рівень довіри населення до роботи патрульної поліції – з боку МВС України, політиків через засоби масової інформації (далі – ЗМІ), Інтернет тощо. Скажімо, представники Асоціації українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів зауважують, що зараз поліція періодично рапортує громадськості, що в нас довіра населення до поліції становить 50–70%. На жаль, жодної можливості перевірити ці цифри у громадськості немає [13].

За чотири роки діяльності поліції не всі необхідні та задекларовані реформи реалізувалися. Та, як зазначає журналіст М. Ільчук, найбільші провали – це реакція Національної поліції та її підрозділів на резонансні події, що сталися. Як наслідок – суспільна думка змінюється, люди бачать, чують, читають, показники довіри знижуються. Можна навести лише декілька таких прикладів, які суттєво сколихнули громадськість та вплинули на сприйняття нею поліції. 7 лютого 2016 р. – під час погоні за нетверезим водієм у м. Києві за спроби зупинки авто поліцейський застрелив пасажира – неповнолітнього, стосовно чого досі триває кримінальне провадження. 25 вересня 2016 р. – під час перевірки водія через порушення правил дорожнього руху в м. Дніпрі він раптово напав на екіпаж поліції із застосуванням вогнепальної зброї. У перестрілці загинули двоє поліцейських. 31 травня 2019 р. – за попередньою версією, нетверезі працівники поліції вирішили постріляти із гвинтівки по бляшанках та випадково вбили 5-річного хлопчика. Як зауважує журналіст, повний провал переатестації й оновлення особового складу. Провал через легковажність і всюдозволеність [14]. До цих прикладів можна додати ще численні випадки дорожньо-транспортних пригод із вини поліцейських, зокрема за участю службових автомобілів тощо.

Наведене доводить, що рівень довіри населення є суб'єктивним критерієм оцінювання ефективності діяльності поліції, тому не може бути єдиним у процесі моніторингу. Довіра населення – це критерій, який стосується всієї патрульної поліції загалом або як мінімум окремого територіального підрозділу, але формується як наслідок дій окремих поліцейських (наряд поліції) тощо.

Діяльність працівників підрозділів патрульної поліції відзначається підвищеною складністю та практично завжди публічна. Правоохоронцям під час виконання службових обов'язків доводиться мати справу з найбільш важким у соціальному плані контингентом населення, що характеризується наявністю асоціальних настанов, некеріваністю, агресивністю, прихованим характером злочинної діяльності, протидією і ворожим ставленням до представників влади [15]. Такі особливості службової діяльності висувають підвищені вимоги до професійної підготовленості працівників підрозділів патрульної служби, від якої буде залежати формування авторитету Національної поліції України. За таких обставин варто зазначити особливі вимоги до кандидатів на посади в підрозділи патрульної поліції.

Згідно зі ст. 86 Закону України «Про Національну поліцію», з метою інформування громадськості про діяльність поліції керівник поліції та керівники територіальних органів поліції раз на рік готують і опубліковують на офіційних вебпорталах органів поліції звіт про діяльність поліції. Щорічний звіт про діяльність поліції та територіальних органів поліції має містити аналіз ситуації зі злочинністю

у країні чи регіоні відповідно, інформацію про заходи, які вживалися поліцією, та результати цих заходів [8].

Але така звітність має слугувати не лише для інформування громадськості, знову ж таки для підтримання чи відновлення політичного рейтингу керівництва Національної поліції та МВС України. На підставі критеріїв оцінки ефективності діяльності підпорядкованих підрозділів керівництво патрульної поліції має розробляти дієві заходи покращення роботи служби з виконання її основних і додаткових завдань. Така інформація має бути публічною.

У міжнародній практиці існує два основні підходи до оцінки ефективності діяльності поліції. Перший підхід оцінки ефективності поліції визначає «хорошу ефективність» наперед. Тобто апіорі існують чіткі правила, які вказують, коли поліцейські отримають визнання своєї ефективності. Другий підхід передбачає суб'єктивну оцінку ефективності, тобто коли за допомогою суб'єктивних суджень визначається розходження між результатами та визначенням того, наскільки докладені зусилля досягають цілей поліцейської діяльності. В обох підходах значний обсяг інформації, що використовується, є тим самим, однак принципова відмінність полягає в тому, базується оцінка на правилах, сформованих наперед, чи на суб'єктивній думці за результатами роботи.

Зважаючи на складний характер поліцейської діяльності, перший підхід має низку складних ефектів – держава стикається з несприятливим компромісом між владою стимулів, з одного боку, та спотворенням зусиль і дискреційних повноважень, з іншого боку. Суб'єктивне оцінювання ефективності допомагає вирішити цю проблему, знижуючи ризик деформації поліцейської діяльності та забезпечуючи врахування місцевих умов [5].

Головним результатом роботи, на думку деяких дослідників, має бути впевненість більшості населення в тому, що персонал правоохоронних органів (отже, і підрозділу патрульної поліції): кваліфіковано здійснює правоохоронну діяльність щодо попередження злочинності, розкриття вчинених злочинів і охорони громадського порядку; чесно виконує свої обов'язки та дотримується законів; допомагає пересічним людям; ставиться до всіх людей із повагою [16].

Експерти робочої групи з розробки нової системи показників роботи поліції (Н. Куба, Р. Тополевський) вважають, що система оцінювання ефективності має бути гнучкою, мати можливість змінюватися [5]. А. Бова зазначає, що оцінки результативності діяльності поліції можуть бути «твердими» (статистичні дані) та «м'якими» (дослідження громадської думки населення та підприємців, експертні опитування). Іноді ці методики поєднують – експерти можуть надавати оцінки з урахуванням статистичних показників і якісної інформації (матеріали ЗМІ, наукові публікації тощо) [17].

І. Орхименко надав систему кількісно-якісних параметрів для оцінювання ефективності діяльності органів і підрозділів поліції, до яких входять: 1) показники призначення і безпосередньої первинної діяльності уповноважених суб'єктів: показники правозастосування; показники сумісності та взаємодії представників різних служб і підрозділів тощо; 2) показники стану публічної безпеки і порядку: кількісно-якісні дані щодо зареєстрованих кримінальних і адміністративних правопорушень у межах території обслуговування чи специфіки діяльності окремого підрозділу; 3) показники надійності: характеристики результату поліцейської послуги, безвідмовність, збереженість; інформування щодо ухвалених рішень або перебігу досудового розслідування; 4) показники професійного рівня персоналу поліцейської установи: кількість фахівців в організаційній структурі органу поліції, плинність кадрів серед поліцейських; рівень професійної підготовки та перепідготовки; загальні навички, знання та дотримання вимог норматив-

них документів, уважність і доброзичливість у відносинах із громадянами й ін.; 5) оптимізація використання ресурсів; 6) загальний відсоток населення, задоволеного якістю роботи органів і підрозділів поліції [2].

Аналізуючи процес становлення нової, реформованої патрульної поліції, варто зазначити, що поруч із позитивними змінами, які відбулися під час реформування правоохоронної системи, спостерігалися прояви низької, а в окремих випадках навіть недостатньої професійної підготовленості персоналу та відсутність конкретних методик і критеріїв оцінювання ефективності кінцевого результату діяльності окремого працівника, наряду, підрозділу загалом.

Критерії оцінювання ефективності діяльності патрульної поліції мають бути пристосованими до особливостей і завдань саме цієї служби, тобто разом із загальними критеріями, як-от громадська думка, має простежуватися певна їхня спеціалізація під професією.

Вони мають бути об'єктивними та політично незаангажованими, спрямованими на виявлення та подальше усунення наявних недоліків в організації роботи підрозділу й окремо взятого працівника. Такі критерії мають бути способом реформування, а не навпаки – залежати від політичних тенденцій.

Індикатори цих критеріїв повинні бути конкретними, створювати належну інформаційну базу для подальшого аналізу, а не обмежуватися загальними оціночними фразами.

Вони мають бути раціональними, тобто концентрувати увагу на актуальних питаннях служби, зумовлених потребами населення, окремої громади та конкретних громадян.

Нині потрібно приділити більше уваги проведенню більш якісного відбору майбутніх патрульних, сформувавши в них під час підготовки такі якості, як толерантність, дисциплінованість, відповідальність, чесність.

Розгляд закордонного досвіду з питання визначення критеріїв оцінки ефективності діяльності патрульної поліції дозволяє дійти висновку про те, що оцінювання ефективності – це ключ до оптимізації кадрової політики і дієвого вирішення організаційних завдань. Система оцінювання ефективності не однакова, а часом суб'єктивна. Вона значною мірою залежить від суспільно-політичної ситуації у країні, яка визначається полікультурним характером держави. Наведені умовиводи створюють підґрунтя для подальших прикладних досліджень, спрямованих на аналізування та покращення діяльності патрульної поліції в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. кол. В. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 744 с.
2. Охрименко І. Оцінка ефективності діяльності органів і підрозділів національної поліції України: погляд на проблему. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 139–144.
3. Крицкая М. Критерии общественной оценки административно-юрисдикционной деятельности полиции. *Инновационная наука : международный научный журнал*. 2016. № 3. С. 66–67.
4. Майоров В. Оценка эффективности административно-юрисдикционной деятельности в сфере дорожного движения. *Вестник Челябинского государственного университета. Серия «Право»*. 2015. № 23 (378). Вып. 44. С. 78–83.
5. Куба Н., Тополевський Р. Система оцінки ефективності роботи національної поліції. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи «Права людини в Україні». 2016. 15 лютого. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1455530110> (дата звернення: 22.07.2019).
6. Пилипів Р. Критерії ефективності діяльності патрульної поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 202–217.
7. Ярмак Х., Пилипів Р., Веселов М. Адміністративно-правове регулювання діяльності патрульної поліції щодо забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні : монографія. Житомир, 2019. 240 с.
8. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII. Дата оновлення: 01.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n922> (дата звернення: 19.07.2019).
9. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС : наказ МВС України від 2 липня 2015 р. № 796. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15> (дата звернення: 19.07.2019).
10. Подгайный А., Шиенкова А. Зарубежный опыт оценки эффективности деятельности полицейских структур. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2014. № 4 (26). С. 127.
11. Про затвердження Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції : постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58-2018-%D0%BF#n10> (дата звернення: 19.07.2019).
12. Про встановлення індикаторів, за якими здійснюється проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції України : наказ МВС України від 9 листопада 2018 р. № 900. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1358-18> (дата звернення: 19.07.2019).
13. «Рейтинг поліції»: сьогодні презентовано інтерактивну карту України : виступ в ефірі «Громадського радіо» Сергія Перникози. Текстову версію підготувала Тетяна Косянчук. Сайт Громадської організації «Громадське радіо». 2017. 31 січня. URL: <https://hromadskerradio.org/programs/kyiv-donbas/rejting-policiyi-sogodni-prezentovano-interaktivnu-kartu-ukrayinu> (дата звернення: 19.07.2019).
14. Ільчук М. Коли перетнули межу. чому з кожним прецедентом поліції все важче відновити довіру. Твоє місто : вебсайт. URL: http://tvoemisto.tv/blogs/doviru_vazhko_zdobuty_ta_shche_vazhche_vtrymaty_100870.html (дата звернення: 19.05.2019).
15. Радомський І. Формування культури професійного спілкування у майбутніх офіцерів МВС України в процесі навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2007. 20 с.
16. Мартиненко О., Захаров Є. Стратегія розвитку органів внутрішніх справ. *Закон і Бізнес*. URL: http://zib.com.ua/ua/print/101834-strategiya_rozvitku_organiv_vnutrishnih_sprav_tekst_proektu.html (дата звернення: 21.07.2019).
17. Бова А. Оцінка роботи поліції (міліції) та громадська думка Український соціум. 2005. № 4. С. 13–21.